

TÜRÜK
Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi
2016 Yıl:4, Sayı:8
Sayfa:182-197

ISSN: 2147-8872

KIRIM-TATAR TÜRKÇESİ ATASÖZLERİNDE KADIN*

Reshide Adzhumerova**

Emine Atmaca***

ÖZET

Toplumların yaşam deneyimlerinden doğan örf, âdet, gelenek ve göreneklerini bilgece bir yargı olarak belirten, çoğu zaman mecazlı kalıplaşmış biçimleriyle tekrarlanan öğretici ve yol gösterici kalıplaşmış sözlere *atasözü* denir. Atasözleri, yüzyıllar boyunca halkın kendisiyle beraber yaşayan onlarla birlikte miras olarak gelen muhteva yönüyle ibret ve nasihat gibi samimi duyguları içerisinde barındıran, yazı dilinden ziyade konuşma dili vasıtasıyla kuşaktan kuşağa aktarılan anonim özellikteki özlü sözlerdir.

Tarihi süreç içinde dilin en az değişime uğrayan öğelerinden biri olan atasözleri, bir toplumun sosyal, siyasi, kültürel ve ekonomik yapısına ışık tutan birer hazinedir. Bu bağlamda, Kırım-Tatar Türklerinin hayat tarzını, doğaya ve olaylara bakış açısını, töre ve geleneklerinin derin tarihi kültürünü yansıtan “kartlarsözü~atalarsözü” üzerinde çalışılmış, içerisinde doğrudan ve dolaylı olarak “kadın” kavramının geçtiği atasözleri tespit edilmiştir. Daha sonra kadının bu tespit edilen kalıp sözlerde kazandığı anlamlardan hareketle bir tasnif yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Kırım-Tatar Türkleri, Kırım-Tatar atasözleri, atasözü, kadın

THE CONCEPT OF “WOMAN” IN PROVERBS CRIMEAN TATARS

Abstract

Proverb called stable metaphorical expressions that occur frequently, stress generated by the experience of society customs and traditions of a wise judgment, but also have an educational function and instruct. Living for centuries together with the people sincerely proverbs carry

* Bu makale, 25-27 Mayıs 2016 tarihleri arasında Bakü’de yapılan III. Uluslararası Türk Dünyası Araştırmaları Sempozyumu’nda sunulan bildirinin genişletilmesi ve düzeltilmesi sonucunda hazırlanmıştır.

* Yrd. Doç. Dr., Kastamonu Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, radzhumerova@kastamonu.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Akdeniz Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Öğretim Üyesi, atmaca@akdeniz.edu.tr

warnings and tips. These anonymous short phrases passed from generation to generation is more verbally than through writing.

In the process of historical development of proverbs language less amenable to change. They truly are a fount of knowledge about the social, political, economic and cultural structure of society. In this regard, we have analyzed the Crimean Tatars proverbs that reflect the way of life, the vision of nature and accidents, deep history and culture of this nation. Then, separately chosen proverbs, which are directly or indirectly linked to the concept of woman, girl and on the basis of functional and semantic features have made the proverbial data classification.

Keywords: Crimean Tatars, Proverbs of Crimean Tatar, proverb, the concept of woman

Концепт “женщина” в пословицах крымских татар

Аннотация

Пословицами называются устойчивые метафорические выражения, которые часто повторяются, подчеркивают порождённые опытом общества обычаи и традиции одним мудрым суждением, а также имеют воспитательную и наставляющую функцию. Живущие на протяжении столетий вместе с народом пословицы искренним образом несут в себе предостережения и советы. Эти анонимные краткие фразы передаются из поколения в поколение больше в устной форме, нежели через письмо.

В процессе исторического развития языка пословицы наименее поддаются изменениям. Они поистине являются кладёзью знаний в отношении социального, политического, экономического и культурного строения общества. В этой связи мы проанализировали пословицы крымских татар, которые отражают жизненный уклад, видение природы и происшествий, глубокую историю и культуру этого народа. Затем отдельно выбрали пословицы, которые прямо или косвенно связаны с концептом «женщина, девушка», и исходя из функциональных и смысловых особенностей составили классификацию данных пословиц.

Ключевые слова: крымские татары, пословицы, крымскотатарские пословицы, концепт «женщина».

Ø. GİRİŞ

İlk yazılı belgelerimiz Orhon Yazıtlarından (Caferoğlu, 1930, s. 11-14) günümüze değin bize ulaşan atasözü, atalarımızın uzun denemelerine dayanan yargıların genel kural, bilgece düşünce ya da öğüt olarak düstûrlaştırılan ve kalıplaşmış biçimleri bulunan milletçe

benimsenmiş özlü sözlerdir (Aksoy, 1971, s. 36). Atasözü¹ terim olarak bütün Türk dünyasında hemen hemen aynı biçimlerde adlandırılmaktadır (Ülküsal, 1971, s. 7). Kırım-Tatar Türkleri, bu özlü sözlere ya “atalar sözü” ya da “kartlar sözü” demektedirler.

Kırım-Tatar Türklerinin atasözleri, konuları bakımından genel olarak şu gruplara ayrılır: “Vatan ve vatanperverlik; halk ve birlik, ana baba ve çocuklar; aile, soy ve akraba, sevgi, baht ve muhabbet; ilim, bilgi ve hüner; dostluk ve düşmanlık, iyilik ve güzellik; edep ve terbiye; ar, hayâ, dayanışma, sabır, zulümden kaçınma, emek; tembellik ve beceriksizlik; yardım severlik” vb. (Asanov, 2002, s. 5). Görüldüğü üzere bütün atasözlerinde olduğu gibi Kırım-Tatar atasözlerinin de genel konusu, yaşamda ve toplumda düzenin, huzurun, istikrarın sağlanması için uyulması gereken temel ilke ve kurallardır.

Kırım-Tatar Türklerinin hikmet, nasihat dolu, eğitici ve öğretici niteliklere sahip özlü sözleriyle ilgili çeşitli çalışmalar yapılmıştır. Bunlar şunlardır: N. Berezin, 1856 yılında Kazan’da yayımladığı *Narodnie Poslovitsy Turetskogo Plemen* (Türk Boyunun Sözleri) isimli çalışmasında diğer Türk boylarıyla birlikte Kırım-Tatar atasözlerine de yer vermiştir. Radloff, *Proben* eserinin 7. cildi olan *Obraztsy Narodnoy Literatury Severnih Turskih Plemen*’de (*Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri*) toplam 470 Kırım-Tatar atasözüne yer vermiştir (1896, s. 239-408). A. N. Samoylovic ve P. A. Falev’in editörlüğünde A. A. Bodaninski, E. L. Martino ve O. Murasov tarafından *Kırım-Tatar Atasözleri, Aytımları ve Tabirleri* adlı bir antoloji hazırlanmıştır (Samoyloviç-Falev, 1914). V. A. Gordlevskiy de Kırım-Tatar atasözleri üzerinde çalışmıştır. Gordlevskiy, “Zameçaniya na Poslovitsy Kırmskih Tatar” (*Kırım-Tatar Atasözleri Hakkında Mülâhazalar*) başlıklı makalesini yayımlamıştır (1921, s. 89-132). Müstecib Ülküsal, *Dobruca’daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler* adlı eserini 1970 yılında Ankara’da yayımlamıştır. R. Muzafarov, 1950-1960 yıllarında Kırım-Tatar Türklerinin atasözleri üzerinde çalışmış, “Kırım-Tatar Atasözleri” ve “Türkî Halkların Doğu Slavlarla Folklor Alâkaları” konularında doktora ve doçentlik tezlerini hazırlamıştır (Asanov, 2002, s. 8). Rıza Fazıl, *Kayda Birlik Anda Tirilik (Nerede Birlik-Orada Dirlik)* adlı çalışmasını 1971 yılında yayımlamıştır. Cafer Bekirov, *Krımtatar Halk Ağzı Yaraticılığı* adlı eserinin bir bölümünü Kırım-Tatar atasözlerine ve deyimlerine ayırmıştır (1988, s. 153-165). Şevket Asanov, *Atalar Sözleri ve Aytımlar* eserini 2002 yılında yayımlamıştır. Eserde, 3800 civarında atasözü ve deyim alfabetik olarak sıralanmıştır. S. Kırbaç, 2012 yılında yayımladığı çalışmasında alfabetik olarak, transkripsiyonlu ve Türkiye Türkçesine aktarımı yapılmış toplam 1525 Kırım-Tatar atasözüne yer vermiştir. Bir diğer çalışma da L. E. Seitbilâlova’nın 2013 yılında yayımladığı “Kırım-Tatar Atalar Sözlerinde Milliy Dünya Körünüşinin Aydınlatılul Yolları” konulu makalesidir (2013, s. 264-269). Bu

¹ Bu terime, Azerbaycan Türkleri: *Atalar sözü*; Türkmen Türkleri: *Atalar sözi, nakıl*; Gagavuz Türkleri: *Söleyiş*; Başkurt Türkleri: *Makal, eytim, atalar hüzi*; Kırgız Türkleri: *Makal-lakap, makal*; Özbek Türkleri: *Magol*; Uygur Türkleri: *Makal*; Tatar Türkleri: *Atalar süzi, makal, eytim babalar süze*; Başkurt Türkleri: *Mekel*; Uygur Türkleri: *Makal*; Kumuk Türkleri: *Atalar sözü, ata sözü*; Karaçay-Malkar Türkleri: *Nart söz, ata-babaları sözleri*; Nogay Türkleri: *Ata söz, takpak*; Altay Türkleri: *Kep sös*; Hakas Türkleri: *Söspek, adalar sözi*; Tuva Türkleri: *Üleger tomak*; Şor Türkleri: *Çajılgı sös*; Çuvaş Türkleri: *Vattisin semahi (Yaşlılar sözü)* (Emine Gürsoy NASKALİ, *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara, 1997, s. 19; Ahmet Bican ERCİLASUN ve diğerleri, *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara, 1991, C. I, s. 32-33); Irak Türkmenleri: *eskiler sözü*; Kerkük ağzında: *darb-ı kelâm, emsal, deme, demece, deyişet, cümle-i hikemiyye*; Doğu Türkistan’daki Türkler: *tabma, ulular sözü* (Nurettin ALBAYRAK, *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: 2004, s. 42) gibi adlar vermektedirler.

konuda yapılan en son çalışma, “Kırım-Tatar Atasözlerinin Toplum Hayatının İşleyiş Kurallarını Öğretme ve Hatırlatma İşlevi” konulu makalesiyle Mehmet Aça’ya aittir (2013).

Yukarıda da görüldüğü üzere Kırım-Tatar Türkçesinin atasözleri ile ilgili yapılan çalışmalarda Seitbilâlova ve Aça’nın makaleleri hariç genel olarak hem konuşma hem de yazı dilindeki atasözleri derlenip toplanmış ve yeri geldikçe bazı atasözlerin açıklaması yapılmıştır. Ancak Kırım-Tatar Türkçesinin atasözlerinde *kadın* kavramı ve nitelikleri ayrıntılı şekilde bir incelemeye tâbî tutulmamıştır. Türkiye Türkçesi atasözlerinde, “kadın” konulu çalışmalar bulunmaktadır. Bunlar; Candan Selek’in “Atasözlerinde Kadın” (1961), Hatice Bektaş’ın “Çeşitli Ulusların Halk Edebiyatlarında “Kadın’la İlgili Ata Sözleri” (1995), Nuray Alagözlü’nün “Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum-Bilişsel Yapı” (2009), Salim Küçük’ün “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”²dir.

1) Kırım-Tatar Türklerinin Atasözleri

Bu çalışma, Şevket Asanov, Müstecib Ülküsal, Rıza Fazıl ve Selçuk Kırbaç’ın çalışmaları taranarak hazırlanmıştır. Ayrıca Kırım’da ikamet etmekte olan 1931 Kırım-Kökköz doğumlu *Fatime Kazak* ve 1960 Özbekistan doğumlu *Emine Abibullayeva*’dan da derleme/ler yapılmıştır. İçerisinde doğrudan ve dolaylı “kadın” kavramının geçtiği atasözleri tespit edilmiş, kadın kavramının kalıp sözlerde kazandığı anlamlardan hareketle bir tasnif yapılmıştır.

İçerisinde “kadın” kavramını barındıran Kırım-Tatar atasözleri, genel olarak dört başlıkta ele alınabilir: A) *Kadını Yücelten/Öven Atasözleri* B) *Kadını Alçaltan/Yeren Atasözleri* C) *Kadını Yücelten ve Alçaltan Atasözleri* D) *Yüceltme ve Alçaltma Grubuna Girmeyen Atasözleri*³.

A) Kadını Yücelten/Öven Atasözleri

Kadını yücelten atasözleri de kendi içerisinde şu alt başlıklar altında ele alınabilir: 1) *Kadının Genel Özelliklerini Tasvir Eden Atasözleri* 2) *Kadının Anne Kimliğinin Kişilik Üzerindeki Etkilerini Tasvir Eden Atasözleri* 3) *Erkek ile Kadın Arasındaki İlişkiyi Tasvir Eden Atasözleri*

1) Kadının Genel Özelliklerini Tasvir Eden Atasözleri

Bu gruba giren atasözlerinde, genel olarak kadının genel özelliklerinden, evini yuvaya çevirdiğinden bahsedilmekte ve maddi-manevi yönden her türlü zorluğun üstesinden geldiği ifade edilmektedir.

Kırım-Tatar Türkçesinde kadının genel özelliklerini tasvir eden atasözleri şöyledir:

At almağan atından körer, kaytıp kelip kadınından körer (Asanov, 2013, s. 32, *Fatime Kazak*). *At almayan atından görür, dönüp de kadınından görür.*

² (<http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/V2/skucuk.pdf> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi 25.02.2016)).

³ <http://blog.milliyet.com.tr/turk-atasozlerinde-kadin/Blog/?BlogNo=513924> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi 25.03.2016)).

Onğan kadın arış ununu kebab eter, onmağanı aşlık ununu harap eter (Asanov, 2013, s. 136). *Başarılı kadın çavdar unu kebab eder, başarısız ise aşlık unu harap eder.*

Onğan kadın evinde kandalay tutmaz (Asanov, 2013, s. 136, *Fatime Kazak*). *Başarılı/çalışkan kadın evinde böcek barındırmaz.*

Yahşı kadın dünya baylığı (Asanov, 2013, s. 203). *İyi kadın dünya zenginliğidir.*

Yahşı kadın evniñ gülü (Asanov, 2013, s. 203, *Fatime Kazak*). *İyi kadın evin gülüdür.*

Yahşı kadınının kocası urbasından belli (Asanov, 2013, s. 203). *İyi kadının kocası giyiminden bellidir.*

Erni er etken de kadın, evni ev etken de (Fazıl, 1971, s. 32, *Fatime Kazak*). *Erkeği erkek yapan da evi ev yapan da kadındır.*

Er ketirsin, kadın yetkizsin (Asanov, 2013, s. 190, *Fatime Kazak*). *Er getirsin, kadın yetirsin.*

2) Kadının Anne Kimliğinin Kişilik Üzerindeki Etkilerini Tasvir Eden Atasözleri

Kadının temel görevi “annelik”tir. Bir toplumu, çağdaş uygarlık seviyesine yükselten ve toplumun müreffeh seviyeye ulaşmasına vesile olan kadındır. Erkekler, kadından güç alırlar ve ona her daim muhtaçtırlar (Yurtbaşı, 2012, s. 313). Kırım-Tatar Türkçesi atasözlerinde kadının “anne” vasfından dolayı “anne” kelimesinin geçtiği atasözlerinde “kadın” kavramı hep olumludur⁴.

Kırım-Tatar atasözlerinde kadının anne kimliğinin kişilik üzerindeki etkilerini tasvir eden atasözleri şöyledir:

Ağlasa, anam ağlar, kalğanı yalan ağlar (Asanov, 2013, s. 11, *Fatime Kazak*). *Ağlarsa anam ağlar, kalanı/gerisi yalan ağlar.*

Ana balağa eki köznen bakar, baba bir köznen (Asanov, 2013, s. 27, *Fatime Kazak*). *Ana çocuğuna iki gözle bakar, baba bir gözle (bakar).*

Ana bargan yerge bala da barır (Asanov, 2013, s. 27). *Ananın gittiği yere çocuk da gider.*

Ana kargışı tiyemez (Asanov, 2013, s. 27, *Fatime Kazak*). *Ana kargışı (~bedduası) tutmaz.*

Ana kurgan salıncakta kız da sallanır (Asanov, 2013, s. 27). *Ananın kurduğu salıncakta kız da sallanır.*

⁴ Aynı husus, Türkiye Türkçesi atasözleri için de geçerlidir (detaylı bilgi için bk. **Salim KÜÇÜK**, “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, (bu makale, <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/V2/skucuk.pdf> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi 25.02.2016); **Nevin Güngör ERGAN**, agm., (bu makale, <https://atalarsozu.wordpress.com/2009/01/06/turk-atasozleri-ve-deyimlerinde-aile-ve-akrabalik-anlayisi/> sitesinden alınmıştır (erişim tarihi 25.02.2016)).

Ana sütünen kirmegen, tana sırtınen kirmez (Asanov, 2013, s. 28). *Ana sütüniyle girmeyen, dana sütüniyle girmez.*

Anadan körgen ton biçer, babadan körgen oğ atar (Asanov, 2013, s. 27). *Anadan gören elbise biçer, babadan gören ok atar.*

Analı bala özü tok, anasız bala közü tok (Fazıl, 1971, s. 60). *Analı çocuğun kendisi tok, anasız çocuğun gözü tok.*

Ananın kolu yımşak ola (Asanov, 2013, s. 27, Fatime Kazak). *Ananın eli yumuşak olur.*

Ananın yüregi balada (Asanov, 2013, s. 27, Fatime Kazak). *Ananın kalbi çocukta.*

Anasına köre balası (Asanov, 2013, s. 28). *Anasına göre çocuğu.*

Anasına oşar balası, ötmegine oşar kalaçı (Asanov, 2013, s. 28). *Anasına benzer çocuğu, ekmeğine benzer simidi.*

Atasını kör de oğluna kızını ber (Fazıl, 1971, s. 32). *Atasını gör de oğluna kızını ver.*

Anasız bala, bahtsız bala (Asanov, 2013, s. 28). *Anasız çocuk, bahtsız çocuk.*

Anasız kurt bal cıymaz (Asanov, 2013, s. 28). *Anasız arı bal toplamaz.*

Balası için ana ateşke kirer (Asanov, 2013, s. 48). *Çocuğu için anne ateşe girer.*

Bala kadrini ana bilir (Asanov, 2013, s. 47). *Çocuğun kadrini anne bilir.*

Balası suvğa tüşse, anası ateşke pişer (Asanov, 2013, s. 48). *Çocuğu suya düşerse, annesi ateşte pişer.*

Basmasına köre bezi, anasına köre kıızı (Fazıl, 1971, s. 25). *Basmasına göre bezi, anasına göre kıızı.*

Balasını öpseñ, anasının hatrını taparsıñ (Asanov, 2013, s. 48). *Çocuğunu öpersen annesinin hatrını görürsün.*

İtniñ atası biñ, anası bir (Asanov, 2013, s. 89). *İtin babası bin, anası bir.*

Karğa öz balasını, “appağım” dep sever, kirpi öz balasını, “yımşagım” dep sever (Asanov, 2013, s. 108). *Karğa yavrusunu “beyazım” deyip sever, kirpi yavrusunu “yumuşağım” deyip sever.*

Tapkan ana degil, baqqan anadır (Asanov, 2013, s. 152). *Doğuran ana değil, yetiştiren anadır.*

Şu atasözünde, bir evlat annesi için ne yaparsa yapsın ona olan borcunu ödeyemeyeceği ifade edilmektedir:

Ananı arkaña yüklep üç kere Kâbege alıp barsañ da borcuñı ödep olamazsıñ (Asanov, 2013, s. 28). *Ananı sırtına yükleyip yüz kez Kâbe'ye gitsen de borcunu ödeyemezsin.*

Aşağıdaki atasözlerinde, ana sevgisiyle vatan sevgisi “bir” tutulmuştur:

Ana kibi yar olmaz, vatan kibi yer olmaz (Asanov, 2013, s. 27). *Ana gibi yar olmaz, vatan gibi yer olmaz.*

Ana, yurtnın teregi (Fazıl, 1971, s. 22, *Fatime Kazak, Fatime Kazak*). *Ana, yurdun direğidir.*

Vatan ikinci ana (Asanov, 2013, s. 65, *Fatime Kazak, Fatime Kazak*). *Vatan ikinci anan.*

Vatanına hıyanet etken, öz anasına hıyanet eter (Asanov, 2013, s. 65). *Vatanına ihanet eden, kendi anasına ihanet eder.*

Vatan doğmuş ana ise, gurbet il ögey ana (Asanov, 2013, s. 65, *Fatime Kazak*). *Vatan doğuran ana ise, gurbet il üvey anandır.*

Tuvğan ana bir, tuvğan Vatan bir (Fazıl, 1971, s. 21, *Fatime Kazak*). *Doğuran ana bir, doğduğun Vatan birdir.*

Kırım-Tatar Türkçesinde çocuklar, anne babaya hürmet etmeli ve saygıda kusur etmemelidir. Çocukların anne ve babasına hürmet ve değer göstermediği takdirde başına gelecekler şu atasözleriyle ifade edilmiştir:

Anasına ürgen it, börü ağzına tüşer (Asanov, 2013, s. 28). *Anasına üren it, kurdun ağzına düşer.*

Öz anasına ürmet etmegenden ürmet bekleme (Asanov, 2013, s. 129, *Fatime Kazak*). *Kendi annesine hürmet etmeyenden hürmet bekleme.*

3) Erkek ile Kadın Arasındaki İlişkiyi Tasvir Eden Atasözleri

Kadın ile erkek evlendikten ve bir yuva kurduktan sonra eşler arasında uyumu sağlamak kadın için de erkek için de çok önemlidir. Dolayısıyla hem kadın hem de erkek için evlilikleri birinci planda gelmelidir. Çünkü toplumun onlardan beklediği, evliliğin huzur ve güven içerisinde ve sosyal normlara uygun olarak devam ettirilmesidir.

Kırım-Tatar Türkçesinde erkek ile kadın arasındaki ilişkiyi tasvir eden atasözleri şöyledir:

Babam da kiyev olğan, anam da - kelin (Asanov, 2013, s. 43). *Babam da damat olmuş, annem de gelin.*

Atasözleri, kadın ve erkeğin arasındaki ilişkileri olumlu ve olumsuz yönleriyle, gerçekçi gözlerle irdeleyerek ele alır (Çobanoğlu, 2004, s. 31). Mesela;

Ernen kadın bir can, bir ten (Asanov, 2013, s. 191). *Erkekle kadın bir can bir ten.*

Apaysız aqay ölmey, lâkin raatlık da körmey (Asanov, 2013, s. 29). *Karısız koca ölmez; fakat rahatlık da görmez.*

Boğdaynın yahşısı - yerden, apaynıñ yahşısı - erden (Asanov, 2013, s. 61). *Buğdayın iyisi yerden, hanımın iyisi erden.*

Kadının ömürlük yoldaşın (Asanov, 2013, s. 105). *Hanımın, ömürlük yoldaşın.*

Şu atasözlerinde kadının evli olmasının gerekliliği üzerinde durulmaktadır:

Ersiz kadın yügensiz at (Fazıl, 1971, s. 31, *Emine Abibullayeva, Fatime Kazak*). *Ersiz kadın yularsız at.*

Yağsız kadın kanatsız kuş (Asanov, 2013, s. 201, *Fatime Kazak*). *Yalnız kadın kanatsız kuştur.*

Şu atasözünde ise evlilik müessesesinin saygı ve sevgi neticesinde gerçekleşmesi gerektiğinden söz edilmektedir:

Akça alsan sayıp al, apay alsan sevip al (Asanov, 2013, s. 19). *Para alsan sayıp al, eş alsan sevip al.*

Şu atasözü, erkek ile kadın arasına girilmemesi gerektiği konusunda bir uyarı niteliğindedir:

Ernen kadın arasına esi ketken kirişir (Asanov, 2013, s. 191). *Erkek kadın arasına aklını kaçırır girer.*

Ernen kadın arasına kıl sığmaz (Asanov, 2013, s. 190, *Fatime Kazak*). *Erkek kadın arasına kıl sığmaz.*

Şu atasözlerinde ise evin dirliğinin, huzurunun yine kadından geçtiği ve kadının mutlu olması durumunda herkesin “mutlu” olacağından söz edilmektedir:

Kocasını sevgen kadının evine nur yağar (Fazıl, 1971, s. 31, *Fatime Kazak*). *Kocasını seven kadının evine nur yağar.*

Kocasını sevgen kadın, kaynanasını da sever (Fazıl, 1971, s. 31). *Kocasını seven kadın kaynanasını da sever.*

B) Kadını Alçaltan/Yeren Atasözleri

R. Lakoff, kadının ve erkeğin kullandığı dilin farklılığı yanında, toplum içinde kadına ve erkeğe karşı kullanılan dilin de farklı olduğunu ileri sürer (Alagözlü, 2009, s. 38). Kadın güçsüzlüğü nedeniyle kolaylıkla şeytanın etkisi altında kaldığından ve deniz gibi değişen bir ruh dünyasına sahip olduğundan dolayı kendisine pek güvenilmez (Yurtbaşı, 2012, s. 313).

Türkiye Türkçesi atasözlerinde olduğu gibi Kırım-Tatar Türkçesinde de kadın ve erkek ayrımını belirgin şekilde ortaya koyan, “erkek karşısında kadını güçsüz, çaresiz ve edilgen kılan, özellikle öfkесinin ve nefretinin çok tehlikeli olduğu, şeytanla dost, karakteri bozuk bir kötülük abidesi olarak” (Bektaş, 1995, s. 795-798) gösterilen atasözleri tespit edilmiştir. Ancak Kırım Tatar Türkçesi ile Türkiye Türkçesi atasözleri bu hususta karşılaştırıldığında, Türkiye Türkçesinde kadının alçaltıldığı/yerildiği atasözlerin sayıca çok olduğu görülmüştür. Bu durumun temel nedeni, kuvvetle muhtemel Arap kültürünün Türkiye Türkçesi atasözleri üzerindeki olumsuz etkisidir.

Kırım-Tatar Türkçesi atasözlerinde kadını alçaltan/yeren atasözleri şöyledir:

Kadının saçı uzun akılı kırska (Ülküsal, 1970, s. 58, *Emine Abibullayeva, Fatime Kazak*). *Kadınların saçı uzun, akılı kısa*. Destanlarda da kadın saçından hareketle kadının aklının aşağılandığını görmekteyiz. Mesela; “Kadın saçı uzun, akılı kısadır; Kadının yuları başının zülüfüdür” (Güneş, 2012, s. 240).

Ayrıca yukarıdaki atasözünden anlaşılmaktadır ki, erkeklerin mutlak egemen olduğu bir toplumun geçmiş yüzyıllardan arta kalan değer yargılarının yine erkekler tarafından belirlendiğini ortaya koymaktadır (Aksan, 2008, s. 36).

Apay açuvlansa, kar üstünde kazan kaynatır (Asanov, 2013, s. 29). *Karı öfkelenirse, kar üstünde kazan kaynatır*.

Apay kişi söznen yenilmez (Asanov, 2013, s. 29, *Emine Abibullayeva, Fatime Kazak*). *Karı sözle yenilmez*.

Apayın yaman olsa, ecelin yetmey ölersin (Asanov, 2013, s. 29, *Fatime Kazak*). *Karın kötü olursa, ecelin gelmeden ölürsün*.

Apaynen akay anlaşmasa, kabaat kıdağa kalır (Asanov, 2013, s. 29). *Karı-koca anlaşmazsa, suç düniire kalır*.

Apayın yamanı özü kün körmez, akayına da kün köstermez (Asanov, 2013, s. 29). *Hanımın kötüsü kendi güngörmez, kocasına da gün göstermez*.

Ateş almağa bargan apayın otuz ağız lafi bar (Asanov, 2013, s. 33). *Ateş almaya giden karının otuz ağız lafi var*.

Atım bar dep atlanma, kadınım bar dep maqtanma (Asanov, 2013, s. 36, *Emine Abibullayeva*). *Atım var deyip ata binme, kadınım var deyip övünme*.

Bala, onğan kadının bir kolunu baylay, onmaz kadının eki kolunu baylay (Asanov, 2013, s. 48, *Fatime Kazak*). *Çocuk, becerikli kadının bir elini bağlar, beceriksiz kadının iki elini bağlar*.

Kadının yaman olsa, halk yanında söz katma (Fazıl, 1971, s. 34). *Hanımın kötüyse, halkın yanında söz katma*.

Ögey ana öleyatsa suv bermez (Asanov, 2013, s. 128). *Üvey ana ölüyorsan bile su vermez*.

Saruş akay cin azabı, tenbel apay yurt harabı (Asanov, 2013, s. 143, *Emine Abibullayeva*). *Sarhoş koca cin azabı, tembel karı yurt harabı*.

Tenbel kadına bala siltav (Asanov, 2013, s. 155, *Fatime Kazak*). *Tenbel kadın için çocuk bahanedir*.

Yahşi kadın işli olur, yaman kadın tişli olur (Asanov, 2013, s. 203, *Emine Abibullayeva*). *İyi kadın işli olur, kötü kadın dişli olur*.

Yaman kadın kocasını tez kırtaytır (Asanov, 2013, s. 200, *Emine Abibullayeva*). *Kötü kadın kocasını çabuk yaşlandırır*.

Yaman mal tapsa koyını tanımaz, kart kız bala tapsa, soyını tanımaz (Fazıl, 1971, s. 42). *Kötü mal bulursa koyununu tanımaz, yaşlı kız çocuk doğurursa, soyunu tanımaz.*

Kırım-Tatar atasözlerinde, “gelin” ve “elti” arasındaki mücadele de olumsuz olarak addedilir:

Kelin-kelindeş ömürlük kündeş (Asanov, 2013, s. 96). *Gelin-elti ömürlük rakip.*

Kırım-Tatar atasözlerinde, “kaynana” genellikle olumsuzdur:

Kelin, çiçek, er aytkanı kerçek, kaynana, yılan, er atkanı yalan (Asanov, 2013, s. 96, Emine Abibullayeva). *Gelin çiçektir, her dediği gerçektir, kaynana yılandır, her dediği yalandır.*

Kırım-Tatar atasözlerinde, ”dul” kelimesi de olumsuzdur:

Akayınen yaşağan, tul apaynıñ alını bilmez (Asanov, 2013, s. 17). *Kocasıyla yaşayan, dul kadının halini bilmez.*

Birisiniñ akayı ölse, kırk tul kuvanır (Asanov, 2013, s. 58, Emine Abibullayeva). *Birinin kocası ölürse, kırk dul sevinir.*

Tul kadın alçak kora, kelgen de atlar, keçken de (Asanov, 2013, s.161). *Dul kadın alçak çit, gelen de atlar, geçen de.*

Kırım-Tatar atasözlerinde, hem kız hem de erkek çocuklarına erken yaşta evlilik teşvik edilir. Özellikle geç evlenmiş ya da evlilik yaşı gecikmiş kızlara olumsuz gözle bakılır:

Kart kız bala tapsa, soyunu tanımaz (Fazıl, 1971, s. 43, Emine Abibullayeva). *Yaşlı kız çocuk doğurursa, soyunu tanımaz.*

Kartayğan kız er saylamaz (Asanov, 2013, s. 109, Emine Abibullayeva). *Yaşlanan kız erkek seçmez.*

Kırım-Tatar atasözlerinde “elti” kavramı da genellikle olumsuzdur:

Tüy şorbanıñ tokluğu, kelindeşniñ dostluğu (Fazıl, 1971, s. 27). *Darı çorbasının tokluğu, eltinin dostluğu.*

Şu atasözlerinde kocanın olumsuz yönünden bahsedilmiştir:

Küncü kişi apayınen raat yaşayalmaz (Asanov, 2013, s. 102). *Kıskanç kişi karısıyla rahat yaşayamaz.*

El sözüne baqqan, apayından marum qalır (Asanov, 2013, s. 186). *El sözüne bakan, hanımından mahrum kalır.*

Şu atasözünde kızın ve gelinin kötü olması dolaylı yönden ifade edilmiştir:

Kiyevin yaman olsa, kızından kör, keliniñ yaman olsa, oğlundan kör (Fazıl, 1971, s. 33, Emine Abibullayeva). *Damadın kötüyse kızından bil, gelinin kötüyse oğlundan bil.*

C) Kadını Yücelten ve Alçaltan Atasözleri

Şu atasözlerinde kadın, hem yüceltilmiş hem de alçaltılmıştır:

Apaynıñ aqıllı soyu başıña baqar, aqılsız soyu yaşıña (Asanov, 2013, s. 29). *Karının akıllısı başına bakar, akılsızı yaşına bakar.*

Qadınıñ oñğanı hazna, oñmazı qaza (Asanov, 2013, s. 105, *Emine Abibullayeva*). *Hanımın beceriklisi hazine, beceriksizi kaza.*

Yahşı kadın ev sabısı, yaman kadın el sabısı (Asanov, 2013, s. 203, *Fatime Kazak*). *İyi kadın ev sahibi, kötü kadın el sahibidir.*

Yahşı kadın işli olur, yaman kadın tişli olur (Asanov, 2013, s. 203, *Emine Abibullayeva*). *İyi kadın işli olur, kötü kadın dişli olur.*

D) Yüceltme ve Alçaltma Grubuna Girmeyen Atasözleri

Bu gruba *kız* kelimesiyle ilgili atasözleri girer. Türk toplumunda, çocuklar içinde kız çocuğunun değeri/statüsü erkek çocuğuna göre düşüktür. Çünkü kız çocuğu, evlilik çağı geldiğinde evlenip gidecek olduğundan ona hep “misafir” gözüyle bakılır, hatta Kırım-Tatar Türkleri, kızları için *Kız bala el eviniñ çırağı* (Asanov, 2013, s. 116, *Emine Abibullayeva*) “Kız çocuğu el evinin çırağıdır”, *Kız bala musafirdir* (Asanov, 2013, s. 116, *Emine Abibullayeva*) “Kız çocuğu misafirdir” derler.

Kırım-Tatar Türklerinde yüceltme ve alçaltma grubuna girmeyen atasözleri şöyledir:

Anası maқтаğan kızını alma, halk maқтаğan kızdın qalma (Asanov, 2013, s. 28). *Annesinin övdüğü kızı alma, halkın övdüğü kızdın kalma.*

Ahmaq özünü maqtar, budala kızını (Asanov, 2013, s. 36). *Ahmak kendini över, budala kızını.*

Alınacaq kız ay körünir, evi saray körünir (Asanov, 2013, s. 25). *Evlenilecek kız ay (gibi) görünür, evi saray (gibi) görünür.*

Aprel kelse buz turmaz, quda kelse kız turmaz (Asanov, 2013, s. 29). *Nisan gelirse buz durmaz, görücü gelirse kız durmaz.*

Aş lezeti tuz ile yigit kuvançı kız ile (Asanov, 2013, s. 40). *Aş lezeti tuz ile yiğit sevinci kız ile.*

At alsañ, minip al, kız alsañ, körüp al (Asanov, 2013, s. 32). *At alırsan binip al, kız alırsan görüp.*

At keter izi qalır, kız keter nazı qalır (Asanov, 2013, s. 33). *At gider izi kalır, kız gider nazı kalır.*

Baynıñ kelini olğance, fuqarenıñ kızını ol (Asanov, 2013, s. 46). *Zenginın gelini olacağına, fakaranın kızını ol.*

Çok söznıñ azı yahşı, kız balanıñ nazı yahşı (Asanov, 2013, s. 174). *Çok sözün azı iyi, kız çocuğunun nazı iyi.*

Deñiz dalğasız olmaz, kızlar sevdasız olmaz (Asanov, 2013, s. 73). *Deniz dalğasız olmaz, kızlar sevdasız olmaz.*

Doğğan aynı bitti say, yetken kızını ketti say (Asanov, 2013, s. 74). *Doğğan ayı bitti say, yetişen kızı gitti say.*

Erte evlengen oğlan kızğa sevingen (Asanov, 2013, s. 191). *Erken evlenen oğlan kıza sevinmiş.*

Esmeri de olsa totay kız (Asanov, 2013, s. 191). *Esmer de olsa hanım kız.*

Kiyevin yaman olsa, kızından kör, kelinin yaman olsa, oğlundan kör (Fazıl, 1971, s. 33). *Damadın kötüyse, kızından bil, gelinin kötüyse oğlundan bil.*

Ƙara kızğa kelgende, tañ atar (Asanov, 2013, s. 107). *Kara kıza gelince, tañ atar.*

Ƙız bala el evinin Ƙırağı (Asanov, 2013, s. 116). *Kız Ƙocuğı el evinin Ƙırağıdır.*

Ƙız bala musafirdir (Asanov, 2013, s. 116). *Kız Ƙocuğı misafirdir.*

Ƙız balanın Ƙısmeti kırk yerde (Asanov, 2013, s. 116). *Kız Ƙocuğun kısmeti kırk yerde.*

Ƙız erke össe, ana-babasını hor eter (Asanov, 2013, s. 117, Emine Abibullayeva). *Kız şımarık büyürse, anne babasını hor eder.*

Ƙız ösümi - hıyar ösümi (Asanov, 2013, s. 116). *Kız büyümesi, hıyar büyümesi (gibidir).*

Ƙızğa kelir yüz kişi, alıp keter bir kişi (Asanov, 2013, s. 116, Emine Abibullayeva). *Kıza gelir yüz kişi, alıp götürür bir kişi.*

Ƙızı barnın nazı bar (Asanov, 2013, s. 117). *Kızı olanın nazı vardır.*

Ƙızı olğan evge kırk at baylanır (Asanov, 2013, s. 117). *Kız olan eve kır at bağlanır.*

Ƙızım, saña aytam, kelinim, sen dinle (Asanov, 2013, s. 117, Emine Abibullayeva). *Kızım sana söylüyorum, gelinim sen dinle.*

Ƙızın beşikte olsun, ciyezi sandıkta olsun (Fazıl, 1971, s. 25). *Kızın beşikte olsun, çeyizi sandıkta olsun.*

Ƙızın güzel olsun, oğlan tapılır (Asanov, 2013, s. 117). *Kızın güzel olsun, oğlan bulunur.*

Ƙızın kimni sevse, kiyevin o olur (Asanov, 2013, s. 117). *Kızın kimi severse, damadın o olur.*

Ƙızın Ƙomşu evinde yatmasın, oğlun bazar aşu tatmasın (Asanov, 2013, s. 117). *Kızın komşu evinde yatmasın, oğlun pazar yemeğı yemesin.*

Ana Ƙurğan salıncakta kız da sallanır (Asanov, 2013, s. 27). *Ananın kurduğı salıncakta kız da sallanır.*

Ƙızın malı, kız özü (Asanov, 2013, s. 116). *Kızın malı, kızın kendisidir.*

Ƙızın baştan Ƙıkkanı, yügeni yok at eken (Asanov, 2013, s. 116). *Kızın baştan Ƙıkanı yuları yok at imiş.*

Komşuğa yahşılık isteseñ, kızını maқта (Asanov, 2013, s. 113). *Komşuna iyilik istesen, kızını öv.*

Komşunıñ tavuğı kız, kelini kız körünir (Fazıl, 1971, s. 84). *Komşunun tavuğı kız, gelini kız görünüir.*

Maqtalmağan kız oturıp kalır (Fazıl, 1971, s. 25). *Övilmeyen kız oturup kalır.*

Mal alsañ barlıdan, kız alsañ carlıdan (Asanov, 2013, s. 121). *Mal alırsan varlıklıdan, kız alırsan fakirden.*

Kelin de kaynana olur (Asanov, 2013, s. 96). *Gelin de kaynana olur.*

Oğlan kanatlı at olsa, kız kanatlı kuştır (Asanov, 2013, s. 128). *Oğlan kanatlı at olsa, kız kanatlı kuştur.*

Tarlanıñ çayırı, kızınıñ çeberi (Asanov, 2013, s. 153). *Tarlanın çayırı, kızın hamaratı.*

Tenbelge kız, aynecige yüz berme (Asanov, 2013, s. 155). *Tembele kız, kurnaza yüz verme.*

Kelin araştırgan, atnın nalı iprağance araştırsın (Asanov, 2013, s. 96). *Gelini araştıran, atın nalı yıpranana kadar araştırsın.*

SONUC

a) Kadın kavramı, Türkiye Türkçesi atasözlerinde olduğu gibi Kırım-Tatar Türkçesinde de doğrudan veya dolaylı yünden kadını ilgilendiren nitelikleri yansıtmaktadır. Türkiye Türkçesi atasözlerinde bu konuda yapılan pek çok çalışmada, atasözlerinde kadın kavramı ve özelliklerinin erkekten daha ayrıntılı ele alındığı ve “kadınla ilgili olumsuz ifadelerle daha fazla yer verildiği tespit edilmiştir” (Bektaş, 1995, s. 795-798). Aynı şekilde Kırım-Tatar Türklerinin hem deyimlerinde hem de atasözlerinde “kadın” kavramı, “erkek” kavramına göre daha ayrıntılı ele alınmıştır. Ancak yaptığımız taramalar ve derlemelerin neticesinde, Kırım-Tatar atasözlerinde kadının yüceltilen niteliklerinin alçaltılan niteliklerine göre daha fazla olduğu sonucuna varılmıştır. Bunun nedenlerini tarihci ve yazar Kırım-Tatar Türkü Gülnara Abdulayeva şöyle ifade etmiştir:

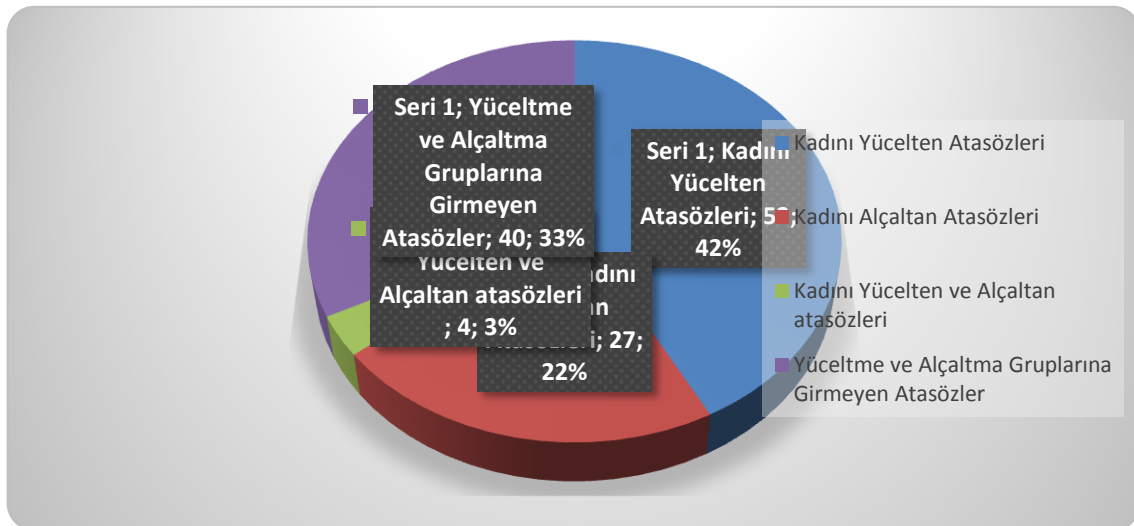
Kırım Hanlığı'nda kadın her zaman özgürlük ve saygınlık içinde yaşamıştır. Onun sosyal olarak korunmuş olması ve sahip olduğu hak ve ayrıcalıklar Batı, Doğu, Kuzey'deki devletlerde yaşayan zamandaşlarından kat ve kat üstündür. Hanlıkta öncelikle temeli eski zamanlarda atılmış Türk gelenekleri hâkimdir. Okuryazarlık bir öncelik olmuştur. Bu durum 1783 Rus işgali ile sarsıntıya uğratılmaya çalışılsa da değişmemiştir. XIX. yüzyılda Rus yazarı Livanov bir çalışmasında “Tatar kadınlarının tamamı eğitimlidir” diye yazmıştır. Soylu ve zengin Kırım-Tatar kadınları kendi imkânları ile kız okulları yaptırmışlardır. Kırım Hanlığı'nı ziyaret eden seyyah, elçi ve misyonerler Gerayların devletinde kadınların çok özel bir konumda olduğuna dikkat çekmişlerdir. Bu durumu, etkili bir üslupla kendi hatırat ve notlarında kaydetmişlerdir. Hanlığın kadınlarının misafirperverliğine, güler yüzlüğüne, güzelliğine ve özellikle kültürlü oluşlarına hayran kalmışlardır. Buradaki kadınlar, çoğu zaman görülmez olsa da ataerkil Kırım-Tatar ailesinin esas çekirdeğini (~temel taşıını, bel

kemiğini) oluşturmuşlardır. Ailede ve toplumda kadına karşı tutum her zaman çok saygılı ve seviyeli olmuştur⁵.

Yukarıda Abdulayeva'nın da işaret ettiği gibi eski Türk toplumunda kadının konumu, aile hiyerarşisi içerisindeki yeri ve önemi hemen hemen hiçbir toplumda görülmeyecek düzeyde uygar ve demokratik ilişkiler üzerine kurulmuştu⁶. Toplumda kadın ve erkek eşit hak ve hürriyetlere sahipti. Tatar Türk kadını, erkek gibi ata biner, kılıç kuşanır, ava gider hatta gerektiğinde kocasıyla birlikte omuz omuza düşmanla savaşırdı⁷. Kırım-Tatar Türkçesi atasözlerinde kadına yüklenen bu olumlu/yüceltilen anlamlar Eski Türklerdeki kadına bakışın izlerini yansıtmaktadır.

b) Kırım-Tatar Türkçesi atasözlerinde kadın kavramı ile ilgili toplam 123 atasözü tespit edilmiştir. Bu atasözlerin içerisinde kadını yücelten atasözleri: 52, kadını alçaltan atasözleri: 27, kadını yücelten ve alçaltan atasözleri: 4, yüceltme ve alçaltma grubuna girmeyen atasözleri: 40 tanedir.

Grafik: Kırım-Tatar Türkçesi Atasözlerinde Tasnife Göre Kadına Bakış Dağılımı

⁵ Gülnara ABDULAYEVA, “Den” Günlük Ukrayna gazetesinin Tarih ve Ben sayfasında “Kırım Hanlığında Kadının Konumu” (bu yazı, <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/svoboda-poslednego-slova> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi: 03.04.2016)).

⁶ Metin AYDOĞAN, “Eski Türklerde Aile Düzeni ve Kadının Toplumdaki Yeri”, (bu makale, <http://www.guncelmeydan.com/pano/eski-turklerde-aile-duzeni-ve-kadının-toplumdaki-yeri-metin-aydogan-t36872.html> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi: 02.03.2016)).

⁷ M. Jdan, “Litvanya Büyük Knezliği Witold (~Vytautas) Zamanındaki Litvan-Tatar İlişkileri” çalışmasında; 1424 yılında Litvanya birlikleri ile Tatar Türkleri arasındaki savaşta Tatar Türk kadınlarının erkek kıyafetleri giyip savaşçı bir Tatar Türk erkeği gibi Litvanya askerleriyle savaştıklarından söz etmektedir (Ayrıntılı bilgi için bk. **Yakov GRİŞİN**, *Pol'sko-Litovskiy Tatarı: Vzgl'yad Cherez Veka*, Kazan' (Polonya-Litvanya Tatarları: Çağlar İçinden Bakış), Tatarskoye Knijnoye İzdatel'stvo, 2000, s. 16.).

KAYNAKÇA

ABDULAYEVA, Gülnara, “Den” Günlük Ukrayna gazetesinin Tarih ve Ben sayfasında Tarih ve Ben “Kırım Hanlığında Kadının Konumu” (bu yazı, <http://m.day.kyiv.ua/ru/article/istoriya-i-ya/svoboda-poslednego-slova> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi: 03.04.2016)).

AÇA, M. (2013). “Kırım Tatar Atasözlerinin Toplum Hayatının İşleyiş Kurallarını Öğretme ve Hatırlatma İşlevi”, *Milli Folklor*, Yıl 25, Sayı 100, s. 120-133.

AKSAN D. (1996). *Türkçenin Söz Varlığı*, TDK Yayınları, Ankara.

AKSAN, D. (2008). *Türkçeye Yansıyan Türk Kültürü*, Bilgi Yayınevi, Ankara.

AKSOY, Ö. A. (1971). *Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü*, İnkılâp Yayınevi, Ankara.

ALAGÖZLÜ, N. (2009). “Dil ve Cins: Türkçe Atasözlerinde ve Deyimlerde Kadın Üzerine Eğretilmeler ve Toplum-Bilişsel Yapı”, *International Journal of Central Asian Studies*, Volume 13.

ALBAYRAK, N. (2004). *Ansiklopedik Halk Edebiyatı Terimleri Sözlüğü*, İstanbul.

ASANOV, Ş. (2013). *Atalar Sözlere ve Aytımlar*, Akmesic, Kırım.

AYDOĞAN, M. “Eski Türklerde Aile Düzeni ve Kadının Toplumdaki Yeri”, (bu makale, <http://www.guncelmeydan.com/pano/eski-turklerde-aile-duzeni-ve-kadının-toplumdaki-yeri-metin-aydogan-t36872.html> sitesinden alınmıştır (Erişim tarihi: 02.03.2016)).

BATUR, Z. (2011). “Atasözü ve Deyimlerde Kadın ve Kadının Sosyo-Psikolojik Özellikleri”, *Turkish Studies - International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 6/3 Summer*, p. 577-584, TURKEY.

BEKTAŞ H. (1995). “Çeşitli Ulusların Halk Edebiyatlarında “Kadın”la İlgili Ata Sözlere”, *Türk Dili*, Sayı: 523, Ankara.

BEKİROV, C. (1988). *Krım tatar Halk Ağız Yaraticılığı*, Taşkent.

BEREZİN, İ. N. (1856). *Narodnie Poslovitsı Turetskogo Plemen (Türk Boyunun Atasözleri)*, Petersburg.

CAFEROĞLU, A. (1930). “Orhun Âbidelerinde Atalarsözü” *Halk Bilgisi Haberleri*, I (3), Ocak, s. 11-14.

ÇOBANOĞLU, Ö. (2004). *Türk Dünyası Ortak Atasözleri Sözlüğü*, AKM Başkanlığı Yayınları, Ankara.

ERCİLASUN A. B. ve diğerleri. (1991). *Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü*, Ankara, C. I, s. 32-33.

ERGAN N. G., “Türk Atasözleri ve Deyimlerinde Aile ve Akrabalık Anlayışı”, (bu makale, <https://atalarsozu.wordpress.com/2009/01/06/turk-atasozleri-ve-deyimlerinde-aile-ve-akrabalik-anlayisi/> sitesinden alınmıştır (erişim tarihi 25.02.2016)).

FAZIL, R. (1971). ‘Kayda Birlik - Anda Tirilik’ (Nerede Birlik - Orada Dirlik), Taşkent.

GORDLEVSKİY, A. V. (1921). “Zameçaniya na Poslovitsı Krımskih Tatar”, *Zapiski Vostoçnogo Otdeleniya Russkogo Arheologičeskogo Obşçestva* 25, Moskova, s. 89-132.

GRİŞİN, Ya. *Pol’sko-Litovskiy Tatarı: Vzglyad Cherez Veka, Kazan’ (Polonya-Litvanya Tatarları: Çağlar İçinden Bakış)*, Tatarskoye Knijnoye İzdatel’stvo 2000.

- GÜNEŞ, A.** (2012). Oğuz Grubu Türk Kahramanlık Destanlarında Kadın, Kurgan Edebiyat, Ankara 2012.
- KIRBAÇ, S.** (2012). *Kırım-Tatar Atasözleri (Türkiye Türkçesine Aktarı-Dil İncelemesi)*, İstanbul.
- KÜÇÜK, S.**, “Cinsiyet Ayrımlı Atasözlerinde Kadın ve Erkek Kimliği”, (bu makale, <http://www.aku.edu.tr/AKU/DosyaYonetimi/SOSYALBILENS/dergi/V2/skucuk.pdf> sitesinden alınmıştır (erişim tarihi 25.02.2016)).
- NASKALİ, E. G.** (1997). *Türk Dünyası Gramer Terimleri Kılavuzu*, TDK Yayınları, Ankara.
- RADLOFF, V. V.** (1896). *Obraztsı narodnoy literaturı severnih tyurkskih plemen. Ç. 7. Nareçiya Krımskogo poluostrova* (Kuzey Türk Boylarının Halk Edebiyatı Örnekleri, 7. Bölüm: Kırım Yarımadası Ağızları), S.-Peterburg.
- SEİTBİLÂLOVA, L. E.** (2013). “Kırım-Tatar Atalar Sözlerinde Milliy Dünya Körünüşinin Aydınlatılma Yolları”, *Ученые записки Таврического национального университета имени В. И. Вернадского Серия «Филология. Социальные коммуникации»*. Том 26 (65), № 2. Г. С. 264–269 УДК-398.
- SELEK, C.** (1961). “Atasözlerinde Kadın”, *Türk Folklor Araştırmaları*, Sayı 143, Cilt 6, İstanbul, Haziran.
- Türk Atasözleri ve Deyimleri 1-2** (1997). MEB. Yayınları, İstanbul.
- ÜLKÜSAL, M.** (1970). *Dobruca'daki Kırım Türklerinde Atasözleri ve Deyimler*, TDK Yayınları, Ankara.
- YURTBAŞI, M.** (2012). *Sınıflandırılmış Atasözleri Sözlüğü*, Excellence Publishing, İstanbul.
- YÜKSEL, Z.** (2007). “Kırım Tatar Türkçesi”, *Türk Lehçeleri Grameri*, (ed. Ahmet Bican Ercilasun), Akçağ Yayınları, Ankara.